

Süleyman Demirel Üniversitesi
Vizyoner Dergisi
Y.2012, C.4, S.7. s.17-29

Suleyman Demirel University
The Journal of Visionary
Y.2012, C.4, S.7. s.17-29

ARAP BAHARI RÜZGÂRINDA BİR KİMLİK ARAYIŞI, ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNDEN SURİYELİLİĞE: BİR SURİYE PARADOKSU

Timuçin KODAMAN*
Haktan BİRSEL*

ÖZET

Arap Baharı olarak ifade edilen ve kitlelerin isyanı ile meydana gelen olaylar, Kuzey Afrika'dan başlayarak Orta Doğu'ya girmiş ve son durağı olan Suriye'de günümüzde devam etmektedir. Fakat Suriye'de durum daha farklıdır. Çünkü tarihsel süreçte bütün güç merkezlerinin işgaline maruz kalan bu ülkede geçmişten gelen etnik, dini ve mezhebi problemler hiç eksik olmamıştır.

Esad rejiminin doğası korku kültürü ile devlet yönetimidir. Çünkü Suriye'yi yöneten grup çoğunluğa göre farklı ve azınlık durumundadır. Nusayriilerin iktidarı ancak baskılı Baas rejimi ile varlığını koruyabilmiştir. Günümüzde ise Batı ve ABD desteği ile gelişen kitlesel olaylar Suriye'de diğer gruplara Nusayri rejimini yıkma fırsatını vermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Suriye, Nusayri, Maruni, Beşşar Esad, Arap Baharı, Fransa*

AN IDENTITY SEARCH IN THE ARAB SPRING, FROM ARABIAN NATIONALISM TO BECOMING SYRIAN: A SYRIAN PARADOX

ABSTRACT

The events resulting from mass uprisings called as Arab Spring has started from North Africa to Middle East and finally it is continuing in Syria nowadays. However the situation in Syria is more different. Because the country which was witnessed the invasions of all power centers in historical process has always been suffered from ethnic, religious and sectarian issues.

The nature of Assad regime is based on the state administrating by fear culture. Moreover, the group governing Syria which is called Nusayri is different from the majority of Syrians. For this reason their rule can only survive by means of the suppressing Baas regime. However, mass uprisings which emerged with the help of the West and the USA have given a chance to other groups in order to topple the Nusayri regime.

Key Words: *Syria, Nusayri, Maruni, Bashar al-Assad, Arap Spring, France*

Giriş

Ünlü Fransız düşünür Levy, günümüzün en önemli sorunu olan kimlik arayışı bunalımına; “70’li yıllarda insanların temel sorusu haz ve hazzı nasıl engelsiz tadabilmeli şeklindeydi, 80’li yıllarda bu soru para ve

*Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkileri Bölümü, timucinkodaman@sdu.edu.tr

*Dr. , haktanbirsels@my.net.com

daha çok para elde etmenin yöntemleri nedir'e dönüştü. 90'lı yıllarda ise, Kimim ben?, Kimliğim nedir?, Onu oluşturan yada çözen nedir kaygısı egemen” şeklinde ifade ettiği düşünceleri ile yaklaşmakta, azınlık olmanın etkisine ve azınlığı oluşturan bireylerin toplumun başat kültüründen nasıl uzaklaşmaya meyilli bir hale geldiğine vurgu yapmaktadır.[†]

Gerçekten de kimlikler ve bu kimliklerin yaşaması için gerekli olan kültürler, “*kimlikler ancak kültür havuzunda yaşarlar*” mantığı ile günümüzde toplum dinamiklerinin en önde gelenleri durumundadır. Kimlik arayışının ulusal bütünlüğü yıkabileceği endişesi ile devletler etkili önlemler almaya yönelirken hareket tarzlarının hedeflerini ya “*kültürlere yönelerek kimliği etkisiz kılmak*”, ya da “*kimliğe yönelerek kültürünü yok etmek*” çerçevesinde belirlemeye çalışmaktadır. Devletler tarafından uygulamaya konulan bu politikaların da etkileri her ülkeye göre değişkenlik göstermektedir. Büyük nüfusların içinde yer alan küçük azınlık kimlikleri, başat kültürün kimliği ile entegrasyona yönelirken, küçük nüfuslu ülkelerde bu politikalar “*Arap Baharı*” gibi çatışmalı sonuçlara gitmektedir.

Suriye de diğer Arap Baharı ülkelerinden birisi olmakla beraber, doğasındaki kimlikler farklılıkları nedeniyle daha değişik bir yapıya sahiptir. Mısır ve Libya’da baskıcı diktatörler olarak nitelendirilen devlet başkanlarının devrilmesi hedefi, AB ve ABD destekli muhaliflere verilmiş ve onlar da kendilerine verilen görevleri başarı ile yerine getirerek ülkelerini bir kaostan diğer bir kaosa sokmuşlardır.

Bununla beraber Arap Baharı rüzgârının son durağı olan Suriye’de rejim değişimi projesi aynı formatta yürütülemedi. Suriye nüfusunda mezhepsel ve etnik grupların oluşturduğu zafiyet, Suriye Baharı’nı Esad rejimini yıkmaktan ziyade, kimliklerin legal olarak var olma savaşına dönüştürmüştür.

Arap Baharı Rüzgârında Bir Kimlik Arayışı, Arap Milliyetçiliğinden Suriyeliliğe: Bir Suriye Paradoksu

Dolayısıyla, kısa ve hatta orta vadeli bir zaman sürecinde Suriye’de nasıl bir rejim oluşacağı, kimlerin bu gelişmelerden avantajlı çıkacağı konularında doğru bir sonuca ulaşabilmek için Suriye demografisinde yer alan asimetrik bileşenleri, yani, demografik yapının nüfussal ve mezhepsel dengelerini, bu dengeler üzerine geliştirilen emperyal projeleri, Suriye-Anadolu bağlantılarını ve Esadların Arap Milliyetçiliği planını incelemek gerekmektedir.

Suriye’de mevcut rejime yönelik başkaldırı olayları başladığından günümüze kadar birçok inceleme yapılmıştır. Bu incelemeler genel olarak üç farklı çıkış noktasına sahiptir. Birinci grup olayların Batı tarafından nasıl desteklendiğini, ikinci grup muhaliflerin hareket tarzlarını üçüncü grup ise Beşşar Esad’ın orantısız güç kullanımını başlangıç noktası yapmıştır. Buradan da gelecek öngörülerini ortaya konulmaya çalışılmış ve genel olarak

[†] Aras Yamul, “Etnisite Konusuna Giriş”, *Varlık Dergisi*, Cilt. 64, Sayı. 1072, 1997, İstanbul, s. 15.

Esad'ın yönetimi bırakacağı, muhaliflerin başarıya ulaşacakları veya bu sürecin en az bir yıl daha devam edeceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bununla beraber sorunun temelinde demografik özelliklerin bulunduğu ve Suriye'de olayların sonuçlanmasında ve her grubu tatmin edecek siyasi çözüm yollarının bulunmasında demografinin esas alınmasının gerekliliğine vurgu yapan ve buradan sonuca giden çalışma mevcut değildir.

Dolayısıyla bu makalede Suriye'de mevcut gelişmeler demografik özellikler çıkış noktası alınarak incelenmeye çalışılacak ve bu kapsamda gelecek öngörüsünde bulunmaya gayret edilecektir. Bu nedenle çalışmada Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Suriye'nin demografisi ortaya konulacak ve Osmanlı dönemi sonrasında Fransız algılaması ile oluşturulan yönetim sistemi, Fransa'nı bölgeyi boşaltmasından sonra meydana gelen gelişmeler ve Hafız Esad ile kurulan rejimin temelinde yer alan baskı politikalarının demografik yapıya etkileri incelenecek ve günümüze etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Suriye Demografik Tarihine Bir Yaklaşım

Tarih boyunca Anadolu'nun doğal bir uzantısı olan Suriye coğrafyası sürekli olarak işgallere maruz kalmıştır. Bu işgaller Suriye'de çok kültürlü yapıların birlik oluşturmaktan uzak ve her birinin kendi içine dönük olarak yaşamalarına sebep olmuştur. Bu nedenle ulusal bütünlük algılaması ve buna yönelik politikaların uygulanması bu topraklarda yer bulmamıştır.[‡] Suriye, tarih boyunca dönemsel güç merkezlerinin giriş bölgesi olarak işgal alanı olsa da bu coğrafyada en büyük etki Türkler tarafından bırakılmıştır.

Türklerin Suriye'nin demografisine girdisi üç defa olmuştur. Birincisi, 11 ve 12. yüzyıllarda Orta Asya'dan göç eden ve Orta doğu yolunu yani güney koridorunu izleyen Türklerin Suriye'ye ulaşmaları ve bu topraklarda yerleşkeler kurmalarıdır.[§] İkinci girdi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yavuz Sultan Selim dönemine denk gelmektedir. Yavuz'un İran-Suriye hattını kontrol ederek ikinci aşamada Orta Doğu'yu ele geçirmek olarak şekillendirdiği “Orta Doğu Açılım Projesi” 16. yüzyılın başlarında başarılı olmuş ve Suriye coğrafyası başta olmak üzere Orta Doğu'nun tamamına yakını Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır.^{**} Orta Doğu'nun ele geçirilmesinden sonra ikinci adım atılmış ve “*Hac yolu*”nun güvenliğe alınması amacıyla Suriye'ye Anadolu'dan Türk aileler getirilerek yerleştirilmiştir. Türklerin Yavuz fermanıyla Suriye'nin merkezine ve kuzeyine yerleştirilmesi, Hatay, Halep, Hama ve Şam'da Türklerin yoğunlaşmasına ve Türk kültürünün bütün Suriye topraklarında güçlenerek yayılmasında etkili olmuştur. Osmanlı bu toprakları yaklaşık olarak 400 yıl

[‡] Hamit Bozarslan, *Orta Doğu. Bir Şiddetin Tarihi*, İletişim Yayınları, 2011, İstanbul, s. 78-90.

[§] Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, MKM Yayınları, 2008, Bursa, s. 100-132.

^{**} Halil İnalcık, *Osmanlılar*, Timaş Yayınları, 2010, İstanbul, s. 264.

yönetmiştir.^{††} Dolayısıyla bu uzun zaman dilimi içinde Suriye, bünyesinde yer alan büyük Türk nüfusunun etkisiyle Anadolu'nun doğal bir kültür parçası olmuştur.^{††}

Osmanlı döneminde 19. yüzyılda eyalet yapılanması başlamıştır. Bu çerçevede Suriye, Halep (*Urfa, Maraş, İskenderun ve Halep Sancakları*) ve Suriye (*Suriye ve Şam Sancakları*) eyaletleri ile teşkil edilmiştir.^{§§} Yine aynı dönemde yapılan nüfus sayımında günümüz Suriye'sinin nüfusu 1.200.000, Türklerin' de içinde sayıldığı Müslüman tebaa 1.050.000 civarındadır.^{***} Osmanlı'nın farklı kültürleri yönetme politikası olan Millet Sistemi gereği bütün tebaayı Müslüman ve gayrimüslim olarak ayırması nedeniyle Suriye'ye yerleştirilen Türklerin sayılarına doğru olarak ulaşmak mümkün değildir. Fakat her dönemde genel nüfusun %15'ine sahip olduğu düşünüldüğünde Suriye'ye yerleştirilen ve 19. yüzyıla gelinceye kadar sayıları büyüyen Türk nüfusunun bu yüzyılda 150.000 civarında olduğu yanlış olmayacaktır.^{†††}

Osmanlı'nın Suriye nüfusuna üçüncü girdisi 1878 Osmanlı-Rus harbi döneminde gerçekleşmiştir. Savaşta kaybedilen Kafkas topraklarından birçok Türk aile, II. Abdulhamit'in fermanı ile Suriye-Lübnan sınırındaki Lazkiye yerleşmesine göç ettirilmiştir.^{†††} 1914 nüfus sayımında Suriye nüfusunun 1.569.252 civarına çıktığı görülmektedir. 1830 sayımı ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan bu fark 300.000 civarındadır ve büyük bir olasılıkla Kafkaslardan göç eden Türklerin sayılarını ifade etmektedir. (*Bu dönemin siyasi açıdan karışık olması ve nüfus tespiti için iptidai yöntemlerin kullanılması, net bir sayısal değer elde edilmesini engellemiştir. Bu nedenle iki dönemin nüfus çalışmaları arasındaki farklara göre tahmini olarak hesaplama yapılmıştır.*)

19. yüzyıla gelindiğinde yeni bir süreç başladığı görülmektedir. Osmanlı'nın güç bileşenlerinin azalmasına ve Avrupa'da meydana gelen devrimler ile Batı'nın başta İngiltere ve Fransa olmak üzere güç odaklarının belirmesiyle Suriye coğrafyasında demografik kör düğüm de oluşmaya başlamıştır. Çünkü Fransa, emperyal çıkışını Kuzey Afrika'dan yapmış ve doğuya ilerleyerek Suriye'ye girme imkânını bulmuştur.^{§§§} Bu bölgede

^{††} Bkz. Yaşar Kalafat, "Türkiye Suriye İlişkilerinde Jeokültürel Boyut", 2023, sayı. 56, 2005, Ankara, s. 50-52.

^{††} Halil İnalıcık, *Devlet-i Aliye*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 130-144.

^{§§} Kemal H. Karpat, "*Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Demografik ve Sosyal Özellikler*", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, İstanbul, s. 180.

^{***} Karpat, *a.g.e.*, s. 214.

^{†††} *a.g.e.*, s. 100-170.

^{†††} Haluk Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletler arası politika", www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/399/4329.pdf. (Ers. Trh. 10 Aralık 2011), s. 26.

^{§§§} Samir Anhoury, "*La Syrie Et Le Mandat Français (1926-1946)*", http://www.maaber.org/issue_august03/lookout2f.htm. (Ers. Trh. 22 Aralık 2011).

tutunamayıp terk etse de Suriye’de Hristiyan Araplar olan Marunîler^{****} ve Ermeniler ile ilişkilerini güçlendirecek tedbirler almışlardır. Bu sayede Fransızlar sistemli bir şekilde Katolik misyonerler ve Fransız okullarıyla bölgeye nüfuz etmeye başlamışlardır. Bu da Türklerden sonra Suriye demografisine ikinci bir girdi oluşturmıştır. Bu yeni bir oluşumdur ve Fransa’nın Suriye’ye olan ilgisinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemden itibaren Fransızlar tarafından desteklenen Ermeniler, Türklere karşı düşmanca eylemlerde bulunmaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nda 1916 yılı, Suriye için ideolojik boyutta bir dönüm noktasıdır. İngiliz-Fransız gizli anlaşması sonucunda Fransa, Suriye ve Filistin toprakları dâhil Lübnan’ı elde etmiş ve savaş sonrasında da bu bölgenin manda yönetimi sorumluluğunu almıştır.^{††††}

Bu çok önemli bir olgudur ve günümüzde Suriye’de yaşanan Arap Baharı serisinin yeni formatının, yakın geçmişte Fransa’nın manda yönetimi ile ortaya koyduğu uygulamaları ile yakın ilgisi vardır. 1919 yılından itibaren Fransa, Suriye üzerinde iki önemli proje uygulamaya başlamıştır. Birincisi, Suriye’nin yönetilmesiyle ilgilidir. Suriye’nin kendisine tehdit oluşturmaması ve ulusal duyguların uyanmaması ve güçlenmemesi için demografik özellikler dikkate alınarak ülkenin bölümlere ayrılması planlanmıştır. Bu kapsamda Fransa, Kürt, Çerkez ve Süryani Keldani gibi değişik etnik grupları dikkate almayarak dini ve mezhebi ayrıma göre hareket etmiştir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Hatay, Suriye kuzey doğusunda Nusayri (alevi topluluk), merkezde Sünniler, güneyde de Marunî (Hristiyan Araplar) olmak üzere Hatay ile beraber Suriye’yi dört özerk bölgeye ayırmıştır.^{††††} Türklerin yoğunlaştığı diğer iki yerden birisi olan Halep, Sünni özerk bölgesinde, Lazkiye’de yaşayan Türkler ise Marunî özerk bölgesinde kalmıştır.

Bu ayrımın geleceğe dönük iki alanda önemli etkisi olmuştur. İlki, Suriye ulusçuluğunun yeşermesi önlenmiş ve günümüzdeki olaylara sebep olacak şekilde iç çatışma ve toplumsal rekabet her dönemde var olmuştur. İkincisi ise, Fransa tarafından Lübnan bölgesinde özerk bir yapıya kavuşan

**** “İnançları bakımından Katolik kilisesine bağlıdırlar. IV. Yüzyılda yaşamış Maron isimli bir Katolik papazı tarafından kurulan mezhebi izledikleri için kendilerine Marunî denmektedir.” Ülman, a.g.e., s. 20.

†††† “Osmanlı hâkimiyetinde 400 yıldan fazla kalan Orta Doğu coğrafyasının emperyal şekillenmesinin temelleri 1916 yılında İngiliz-Fransız gizli antlaşması olan “Sykes-Picot Antlaşması ile atılmıştır. Antlaşmanın özüne göre İngilizler günümüzün Irak, Ürdün ve İsrail’i de kapsayan Filistin topraklarını ve Arabistan toprakları ile Basra Körfezi bölgelerini, Fransızlar ise, Suriye, Lübnan ve Hatay bölgesini kendi aralarında paylaşmışlardır.” Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918’e)*, İmge Yayınları, 2007, Ankara, Cilt.1, s. 382.

†††† “Fransızlar, Suriye’de dini ve mezhebi özelliklere dayalı üç tane devlet öngörmüştür. Bunlar, Kuzeyde bir Alevi devleti, merkezde bir Sünni devleti ve güneyde bir Dürzi devletidir. Bu üç devletin federal Suriye çatısı altında birleştirilmesi öngörülmüştür”. Mehmet Akif Okur, “Emperyalizmin Orta Doğu Tercübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, Bilig, Kış 2009, Sayı. 48, s. 141.

Marunilerin Sünni gruplara karşı desteklenmesiyle Suriye’de Hristiyan tabanın yok olması engellenmiş ve bu taban Batı’nın Suriye bağlantısı olmaya devam etmiştir.^{§§§§}

İkinci proje Türkiye’ye yönelik gelişmiştir. Fransa-Türkiye arasında sınır sorunu 1920 yılında başlamıştır. Misak-ı Milli ile Atatürk güney sınırlarımızı, “*hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi de hudud-u millimiz İskenderun’un güneyinden geçer, şarka doğru uzanırken Musul’u, Süleymaniye’yi, Kerkük’ü ihtiva eder. İşte Hudud-u Millimiz budur.*” şeklinde ifade ederek içine Hatay’ı ve Halep’i de almıştır.^{*****} Fakat Milli Mücadele’nin zor şartlarda devam ettiği dönemde 1921 yılında Fransa ile Ankara antlaşması yapılmış ve güney sınırlarımız Hatay ve Halep dışında kalacak şekilde çizilmiştir. Türkiye için dezavantaj taşıyor gibi görünse de aslında bu anlaşmada öngörülen sınır çizgisi Fransız yönetimini bölmüştür. Bu konuda sınırın Türkiye’ye fayda sağladığı, her iki tarafta aile bağları olan insanların kaldığı ve yakın gelecekte bu toprakların Halep’in güneyine kadar Türkiye’nin eline geçeceği düşüncesi eleştirel anlamda öne sürülmüş ve tartışılmıştır.^{†††††}

Milli Mücadele’nin başarı ile sonuçlanmasından sonra da Lozan Konferansında Türk heyeti tarafından bu konu masaya getirilmiş, fakat büyük tartışmalar sonunda 1921 anlaşmasındaki sınır yaklaşımı kabul edilmiştir.^{†††††}

Lozan sonrasında Fransa Türkiye’nin Suriye ile ilişkisini kesmek için yeni bir demografik oyun başlatmış ve sınır hattına çok sayıda Ermeni getirmiş ve Hınçak örgütü ile bu grupları örgütleyerek bu hatta “*Ermeni Kuşağı*” oluşturmuştur.^{§§§§§} Daha sonraki dönem yeni bir dünya savaşıdır. Atatürk’ün ebediyete intikalinin hemen ardından bir Atatürk projesi olan Hatay’ın anavatanına katılışı gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa’nın mandater görevinin sona ermesi ile birlikte 1946 yılında Suriye bağımsızlığını ilan etmiştir. Buna bağlı olarak da Ermeniler parçalar halinde bu ülkeyi terk etmişlerdir.

1946 yılı sonrasında bağımsızlık ile Suriye’de demografik bütünlük için çalışma yapılması yerine iktidar mücadeleleri ve baskı politikaları uygulanmıştır. Türkiye ise II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada oluşan

§§§§ Ömer Osman Umar, “Suriye’de Fransız emperyalizmi”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, S. 1, S. 307.

***** Nuri Köstüklü, “Misak-ı Milli ve Atatürk’ün Milli Dış Politika Hedefleri”, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/1/kostuklu.pdf>. (Ers. Trh. 12 Aralık 2011), s. 45.

††††† Fransız görevliler son çizilen cenup hududunu hiç beğenmiyor. “*Bu hudud Fransa için birçok zararları mücip olmuştur diyor. Asya içlerine doğru mühim bir kapı olan İskenderun limanı Türk topraklarının tesiri altına girmiş, Halep de aynı tehlike altında kalmıştır. Bu durumda hudud öyle bir hal aldiki vagonun sol kapısı Türkiye’de, sağ kapısı Suriye’de bulunmaktadır*”. Erdal İlter, “Fransa’nın Suriye’yi İşgaline Dair Yayınlanmış Bir Risale”, www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/792/10154..pdf, s. 65.

††††† Rıza Nur, *Lozan Barış Konferansının Perde Arkası*, Örgün Yayınları, İstanbul, 2003, s. 170.

§§§§§ Umar, *a.g.m.*, s. 304.

demokratikleşmeye yönelik siyasi eğilimden etkilenmiş ve çok partili siyasi yaşama geçmiştir. Aynı zamanda da Soğuk Savaş'ın Batı kanadında kendisine yer bulmaya çalışmış ve başta dönemsel tehdit SSCB'ye karşı ABD yanında yer almaya çalışmıştır. Bu çalışmaların da etkisiyle Suriye ile ilişkiler neredeyse tamamen kesilmiştir.*****

Suriye'de 1946-1970 yılları arası çalkantılı geçmiştir. 1970'de liderlik kolтуğuna Hafız Esad oturmuştur. Bu tarihten itibaren de Suriye'de önemli değişiklikler başlamıştır. Alevi mezhebin temsilcileri olan Nusayri kökenli Esadlar yönetimde kilit noktalara Nusayri kökenli kişileri getirmiş ve SSCB ile yakın ilişkiler kurduktan sonra farklı kimlikleri baskılayarak Arap milliyetçiliği güden bir yapıya sahip Baas Partisi ile ülkeyi yönetmeye başlamıştır.†††††

Esad rejiminin dayanağı Baas partisinin iki önemli özelliğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi ideolojisidir. Ülkenin en hassas noktası olan mezhep gruplarının ve etnik yapıların birleşmemesi ve devlet yönetiminde alevi azınlığın olması, Suriye'de Esadları kilit noktalara Nusayrileri getirmesine ve arka planında korku kültürünün olduğu baskı politikalarını uygulamaya itmiştir. İkincisi ise, Esad politikasının kuramsal yapısında yer alan Arap Milliyetçiliğidir. Bu çerçevede ülkeye Arap Milliyetçiliği yerleştirilmek istenmiş fakat yapılan baskılar ülkenin farklı kültürlerini etkilemeye yetmemiş, sadece bir süre için susturmuştur. Kısaca Arap Milliyetçiliğinin tabanında yer aldığı Suriyelilik kimliği benimsenmemiştir.

Diğer yandan demografik düzenlemeler kapsamında Hatay'dan sonra Halep, Hama gibi yerleşkelerin Türkiye'ye katılacağı korkusu kaybolmaması nedeniyle de, Türkiye ve Irak sınırlarına, Türkiye'nin kültürel irtibatını kesmek ve Iraklı Kürtler ile Suriye'de yaşayan ve özerklik peşinde olan Kürtlerin birbirlerinden ayrılması için "Arap Kuşağı" projesini başlatarak bu hatta 100.000'e yakın Arap aile getirilmiştir.†††††

Suriye'nin Arap kuşağı ve Türkiye'nin Suriye sınırına döşediği mayın hatları ile adeta Soğuk savaş döneminin ikinci bir "Berlin Duvarı" inşa edilmiştir. Bu iki olgu sonucunda Türkiye-Suriye tarihi bağlantıları özel günlerde birbirlerini görmeleri ile sınırlı kalmıştır. §§§§§

***** Elif Tuğçe Kambur, "2002'den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri", *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul, s.153.

††††† Cantürk Caner, "Suriye BAAS Partisi: İdeoloji, Örgüt ve İktidar, *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul, s.21-26.

††††† "Bu uygulamanın amacı Türkiye sınırına yakın yerlere Arapları yerleştirerek ve Kürtlerin buradan göç ettirilmesini sağlayarak bölgeyi Araplaştırmaktır." Özkaya a.g.m., s. 96.

§§§§§ "Türkiye, savaş sonrası dönemde Orta Doğu'daki çatışmalardan uzak durarak güvenlik politikasını Batı ile ittifak ilişkileri içinde geliştirmiştir." Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu politikasının analizi ve ilişkileri Belirleyen Dinamikler, (Ed.) İdris Bal, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayınları, 2004, Ankara, s. 673.

Geçmişte Yaşananların Suriye Arap Baharına Etkileri

Suriye 1990 yılı sonrasında dünyayı etkileyen üç jeopolitik değişkenin etkisi altında kalmış ve devlet kontrolünü kaybetme sürecine girmiştir. Bunlardan ilki, 1990 yılında SSCB'nin ortadan kalkmasıdır. Bu gelişme Soğuk Savaş'ı bitirirken Suriye'nin de Batı'ya ve ABD'ye karşı yürüttüğü faaliyetlerde en güçlü desteğini kaybetmesine neden olmuştur. Bu süreçte Avrasya'da bağımsızlığa giden bir yolun açılması nasıl ki SSCB ardılı halkları etkilemiş ve kimlik mücadelesini başlatarak kıtasal bir mikro milliyetçilik rüzgârı oluşturmuşsa, benzer etki içinde Suriye olmak üzere bütün Orta Doğu'da yaşanmaya başlamıştır. İkinci değişken ABD'nin Körfez Harekâtı ile ortaya çıkmıştır. ABD'nin Orta Doğu'da fiziki varlığı, Irak'ta Saddam rejiminin kısıtlanması, Suriye'nin ideolojik yapısının bozulmasına ve Orta Doğu'da gerek İsrail'e gerek Türkiye'ye ve gerekse de diğer komşu devletlere karşı sahip olduğu inisiyatifin azalmasına neden olmuştur.*****

Ayrıca, bu dönemde Saddam rejimine illegal yardıma devam edilmesi ve Lübnan üzerinden İsrail'e karşı Filistin yardımlarının sürdürülmesi, Suriye'nin ABD tarafından yapılan tehdit değerlendirilmesinde en öne alınmasına sebep olmuştur.+++++

Üçüncüsü, demografik niteliklidir. İlk iki gelişme sonucunda Suriye Baas rejimi etkiliğini kaybetme sürecine girmiştir. Bunun doğal sonucunda da rejimin arka planına yerleştirdiği baskı ve korku politikalarının etkisi azalmış ve Suriye demografisinin hassasiyeti ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmenin arkasında Beşşar Esad'ın yönetim anlayışındaki değişikliğin etkisi büyüktür. 2000 yılından itibaren gerek sosyal alanda ve gerekse de siyasi alanda daha özgürlükçü bir tutum sergileyen Esad, ülkedeki çeşitli kesimlerin daha rahat hareket etmelerine ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine imkân tanımıştır. Bunun doğal sonucunda da daha önce baskı altındaki etnik ve dini gruplar isteklerini ülkenin her yerinde dillendirmeye başlamıştır. Her ne kadar 2002-2003 yıllarında bu tür ifade beyanları ve toplantılar yasaklanmış olsa da yine de önüne geçilememiş ve bu durum da Beşşar Esad'ın ve Nusayri rejiminin zayıfladığı algılamasını doğurmuştur.+++++

***** Celalettin Yavuz, "Genişletilmiş Orta Doğu Projesinin İkinci durağı Suriye mi?", 2023, Sayı. 56, 2005, Ankara, s. 10-17.

+++++ Haktan Bırsel, "Orta Doğu ve Türkiye Jeopolitiği Üzerine Bir Değer Olarak Suriye ve Suriye Demografisi", *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul, s.153.

+++++ Ayşe Karabat, "Portre: Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad, *Radikal*, 31. 10. 2005.

Hafız Esad sonrasında Beşşar Esad bu değişkenlerin ortaya koyduğu jeopolitik zafiyetlerle yönetimi devralmıştır. Bu yeni dönemde iki husus Suriye'yi sarsacak şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlar, Nusayri yönetim gücünün zayıflaması ve Suriye'nin diğer dini, mezhebi ve etnik yapılarının seslerini duyuracak şekilde güçlenmeleridir.

Suriye demografik yapısı incelendiğinde her ne kadar devlet verilerine tam olarak güvenilmese de nüfusu dünya bankası verilerine göre 20.000.000'nun biraz üzerindedir. Bu nüfusun da genel olarak %91'inin Arap, %9'unun Kürt, Ermeni, Çerkez ve Türk şeklinde bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın Suriyeli Kürtler kendi nüfuslarının 2.000.000 ile %10, Suriyeli Türkler de 1.500.000 ile %8-9 civarında olduğunu iddia etmektedir. Dini ve mezhebi ayrıma göre Müslümanlar, Sünni (%74), Dürzî (%3), ve Nusayri (%12), Hristiyan (%8-10) civarındadır.

Bu incelemeye göre genel bir yaklaşım ile Suriye'de Sünni Müslümanlar 15.200.000 ile en büyük nüfusu oluştururken Hristiyanlar 1.800.000, Dürzîler 600.000 civarındadır. Buna karşın devlet yönetimine Hafız Esad döneminden başlayarak günümüzde Beşşar Esad döneminde de devam eden Nusayrilerin nüfusu 2.400.000 civarında ve azınlık durumundadır.

Yine Sünni ve Nusayri grupların içinde Türklerin, Kürtlerin ve 400.000'e yakın Ermenilerin olduğu ve bu grupların yakın tarih boyunca Nusayri baskısına maruz bırakıldıkları düşünüldüğünde Suriye'nin içinde bulunduğu karmaşıklık daha net anlaşılabilmektedir.

Suriye'nin günümüzde iki önemli demografik zaafı vardır. Bunlar ileri seviyede toplumsal hassasiyet yaratırken toplumu birleştirmekten çok ayrıştırmaya hizmet etmektedir. Bunlardan ilki, milliyetçiliğin eksikliğidir. Suriye'de 1946 yılından sonra oluşturulmak istenen Suriye Arap Milliyetçiliği ideolojisi azımsanamayacak kadar bir ilerleme kaydetmiş olsa da yerleşmemiş ve bütün farklılıkların aynı potada eritilerek ulusal bütünlüğü sağlayacak Suriyeli üst kimliği yaratılamamıştır. Dolayısıyla her

http://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=sp_pop_totl&idim=country:SYR&dl=tr&hl=tr&q=suriye+n%C3%BCfus u, Erş. Trh. 3 Mart 2012.

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html, erş. Trh. 3 Mart 2012.

Özkaya, a.g.e., s. 114.

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html, 3 mart 2012.

“Dürziler, 1071 yılında kendini Tanrı olarak ilan ettikten sonra esrarlı bir şekilde ortadan kaybolan ünlü Fatimi halifesi al-hakim'in kurduğu mezhebin üyesidirler. Kaynak bakımından Müslüman olmakla beraber al-Hakimin ölmediğine, günün birinde Mehdi olarak ortaya çıkacağına inanırlar”. Ülman, a.g.m., s. 243.

Suriye büyük çoğunluğu arap olan ama önemli miktarlarda Türkmen, Çerkez, ve Ermeni'nin yanı sıra Alevi, Süryani ve Yahudi gibi eski Osmanlı toplum yapısı içinde yer alan etnik ve dinsel kesimleri de içinde barındıran

dönemde baskılara rağmen Fransa'nın manda yönetimi döneminde yarattığı özerk yapılara bağlı halkların ayrıştırılması politikası sayesinde alt kimlikler sürekli olarak birbirleri ile çatışma içinde olmuştur.

İkincisi ise 1970 sonrasında bütün dünyada olduğu gibi Suriye nüfusu da ivme kazanarak artmıştır. Artık 1970'lerin Suriye'si yoktur. 20 milyonun üstünde bir nüfusa sahip olan Suriye'de ayaklanmalar eski dönemlere oranla daha fazla ses getirmekte ve çatışmalar daha uzun süreli olmaktadır. Bunun yanı sıra Beşşar Esad'lı Nusayriilerin azınlık durumları daha da belirginleşmiş, Arap Baharı ile ortaya çıkan bunalım Nusayri rejimini yıkamasa bile eski anlayışa sahip bir baskı ile artık Suriye'nin yönetilemeyeceği anlaşılmıştır.

Sonuç

Günümüzde AB, ABD ve hatta üstü örtülü de olsa İsrail tarafından desteklenen Suriye'de bir iç hesaplaşma yaşanmaktadır. Esad rejiminin devrilmesi için muhalifler Batı dünyası bağlantılı olarak mücadelelerini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Suriye'de ister Esad taraftarı olsun ve isterse muhalifler olsun büyük bir çoğunluk ne istediğini ve Suriye'de suların nasıl durulacağını bilemez durumdadır.

Örneğin eski devlet başkanı yardımcısı olan Abdulhalim Haddam Lüksemburg' ta yaptığı açıklamalarda Suriye'de Nusayri hâkimiyetinden şikâyet etmektedir. Bir diğer muhalif lider Ali Sadrettin Bayanini Suriye Müslüman Kardeşler örgütünün etkin olması için İslami bir ortamın yaratılmasını isterken vatandaş devletinin kurulmasını istemektedir. Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad yandaşlarının desteği ile Avrupa'dan Suriye'ye dönerek iktidara sahiplenmek istemektedir.

Bu istekler çerçevesinde Suriye halkı da ikiye ayrılmış durumdadır. Birinci grup muhalifler ve Esadlar olarak birbirleri ile çatışma içindedir. İkinci grup ise huzur isteyenlerdir. Bunlar da “*Ne İran ne Hizbullah, biz sadece Allah'a inanan insanlar olmak istiyoruz*” sloganı ile ideolojik, etnik ve mezhebi üstünlük mücadelesinin sona ermesini beklemektedirler.^{††††††††}

Suriye'de yaşananlar uluslaşamamanın ortaya koyduğu bir sendromdur. Esas sorun burada yatmaktadır. 1946 yılından itibaren bağımsız bir devlet olan Suriye'de ulusal bütünlük sağlanmasına yönelik faaliyetler etkili olamamış ve Fransız projesi olan özerk yapılar varlığını korumaya devam etmiştir. Dolayısı ile Arap Milliyetçiliği üzerinden yaratılmaya çalışılan Suriyelilik kimliği hiçbir dönemde üst kimlik olarak benimsenmemiş ve özellikle azınlık diktatörlüğü olarak ifade edilen Nusayri hâkimiyetinin yok edilmesi için fırsatların çıkması beklenmiştir. Dolayısıyla Suriye yönetimi, toplumsal mutabakatı sağlayacak bir üst kimlik yaratmakta geç kalmıştır. Fakat muhalifler de Nusayri rejimini yıkabilecek kadar güçlü bir beraberlik oluşturamamıştır.

bir nüfusa sahiptir.” Anıl Çeçen, “Türkiye Açısından Suriye”, 2023, Sayı. 56, 2005, Ankara, s. 32-38.

^{††††††††}Alain Gresh, *Séisme géopolitique au Proche-Orient*, <http://www.monde-diplomatique.fr/2011/12/GRESH/47064>. Erş. Trh. 11 Aralık 2011.

Bu durum özellikle Türkiye için hayati önem taşıyan iki seçenekle karşı karşıya kalmak anlamına gelmektedir. Bu iki seçenekten **birincisi, Beşşar Esad rejimine açık veya kapalı olarak destek vermektir. Bu ihtimal her ne kadar günümüzde Suriye yönetiminin ileri seviyede insan ölümüne yol açan uygulamalarının desteklenmesi anlamına gelse de devlet çıkarları gözetildiğinde Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması bakımından bu seçeneğin uygun olduğu görülmektedir.**

İkinci seçenek ise Batı yanlısı hareket edilmesi ve günümüzde Batı tarafından askeri müdahaleye insani bir kılıf oluşturulması anlamına gelen “Right to Protect” yani insani müdahale^{***} faaliyetlerinin desteklenmesi, Esad'ın yönetimden uzaklaştırılması ve Batının desteğindeki muhalif grupların Batı çıkarlarına uygun olarak Suriye'yi özerk yapılara bölmeye müsaade edilmesidir. Bu seçeneğin uygulama alanına konulması da Irak örneğinde olduğu gibi Suriye-Türkiye sınırları arasında ikinci bir Kürt özerk bölgesinin ortaya çıkabileceği, orta vadede Kuzey Irak'taki Kürt oluşumu ile birleşebileceği ve ardından da Türkiye için yeni bir kontrolsüz tehdidin ortaya çıkabileceği anlamına gelmektedir.**

Sonuç olarak çözüm yine demografik özelliklerde yatmaktadır. Esas olan devlet bütünlüğünün korunması olduğu noktasından hareket edildiğinde Suriye'de mevcut yönetimin yıkılarak yerine dini/mezhebi, etnik veya her ikisini de içine alan bir özerk yapıları destekleyen rejimin yapılandırılması, Irak örneğinde olduğu gibi hem Suriye'yi daha fazla kaotik bir ortama sokacak hem de Türkiye'nin güneyinde zararlı oluşumların ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Bu nedenle Beşşar Esad rejiminin korunmasa bile muhaliflerin muhakkak surette baskılanması ve Suriye'de devlet bütünlüğüne önem veren, dini, mezhebi ve etnik özellikleri dikkate almayan bir rejimin kurulmasının desteklenmesinin en uygun çözüm olacağı değerlendirilmektedir.

*****Ümit Özdağ, “Bir Başka Görülmeyen Tehdit: Suriye Normu”, http://www.21yyte.org/tr/yazi6516-Bir_Baska_Gorunmeyen_TehditSuriye_Normu.html. Erş. Trh. 4 Mart 2012.

KAYNAKLAR

- ARI, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, MKM Yayınları, 2008, Bursa.
- _____, *Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler*, (Ed.) İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, 2004, Ankara.
- BİRSEL, Haktan, "Orta Doğu ve Türkiye Jeopolitiği Üzerine Bir Değer Olarak Suriye ve Suriye Demografisi", *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul.
- BOZARSLAN, Hamit, *Orta Doğu. Bir Şiddetin Tarihi*, İletişim Yayınları, 2011, İstanbul.
- CANER, Cantürk, "Suriye BAAS Partisi: İdeoloji, Örgüt ve İktidar, *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul.
- ÇEÇEN, Anıl, "Türkiye Açısından Suriye", *2023*, Sayı. 56, 2005, Ankara.
- GELLNER, Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Nil Yayınları, 2008, İstanbul.
- GRESH, Alain, *Séisme géopolitique au Proche-Orient*, <http://www.monde-diplomatique.fr/2011/12/GRESH/47064>, Erş. Trh. 11 Aralık 2011).
- İLTER, Erdal, "Fransa'nın Suriye'yi İşgaline Dair Yayınlanmış Bir Risale", www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/792/10154..pdf.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlılar*, Timas Yayınları, 2010, İstanbul.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliye*, İş Bankası Yayınları, 2009, İstanbul.
- KALAFAT, Yaşar, "Türkiye Suriye İlişkilerinde Jeokültürel Boyut", *2023*, Sayı. 56, 2005, Ankara.
- KAMBUR, Elif Tuğçe, "2002'den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri", *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde, Arap Baharı ve Suriye*, Ed. Barış Adıbelli, IQ Yayınları, 2012, İstanbul.
- KARPAT, Kemal, "*Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, *Demografik ve Sosyal Özellikler*", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, İstanbul.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Misak-ı Milli ve Atatürk'ün Milli Dış Politika Hedefleri", <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/1/kostuklu.pdf>. (Erş. Trh. 12 Aralık 2011).
- NUR, Rıza, *Lozan Barış Konferansının Perde Arkası*, Örgün Yayınları, İstanbul, 2003.

OKUR, M. A. “Emperyalizmin Orta Doğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, Bilig, Kış 2009.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918’e)*, İmge Yayınları, 2007, Ankara.

Umar, Ömer, Osman, “Suriye’de Fransız emperyalizmi”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12.

ÜLMAN, Haluk, “1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan’ın Durumu ve Milletler arası politika”, www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/399/4329.pdf (Erş. Trh. 10 Aralık 2011).

YAMUL, Aras, “Etnisite Konusuna Giriş”, *Varlık Dergisi*, Cilt. 64, Sayı. 1072, 1997, İstanbul.

YAVUZ, Celalettin, “Genişletilmiş Orta Doğu Projesinin İkinci Durağı Suriye mi?”, 2023, Sayı. 56, 2005, Ankara.